

تجلی عناصر تمدن اسلامی در پیاده روی اربعین، قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

سعید حمیدی^۱

چکیده

اگر قدرت نرم را تعیین کننده قدرت نهایی در تمدن آینده بشری بدانیم و اعتبار عوامل مؤلف آنرا، شرط تحقق قدرت نرم، امروزه پیاده روی اربعین با بازنمایی شاخصه های جامعه آرمانی و به تصویر کشاندن کارآمدی عوامل تمدن اسلامی، از منابع قدرت نرم جهان اسلام محسوب میگردد. در این بین ضرورت این پژوهش شناسایی عناصر تمدن اسلامی در پیاده روی اربعین بعنوان قدرت نرم منطقه ای است. لذا پرسش اصلی این است که تجلی عوامل تمدن اسلامی در این مناسک چه تأثیری در نمود قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران داشته است؟ نتایج این پژوهش توصیفی - تحلیلی که بر اساس اسناد کتابخانه ای بدست آمده نشان میدهد که مراسم اربعین به موازات تقویت همسویی جوامع اسلامی، باعث ظهور عناصر تمدن اسلامی مانند محوریت ارزشهای الهی، ظهور امت واحده اسلامی و تحقق همبستگی ملی گردید. بعلاوه تعمیق بیداری اسلامی، شناخت دشمن مشترک و تقویت جبهه مقاومت بعنوان نتایج بازشناسایی هویتی، در خلال پیاده روی به قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران تبدیل شده اند. ضمناً انتظام عملی حاصل از اتحاد زائران پیاده، ضمن تأمین امنیت بواسطه نهاد مردمی، مقابله با تروریسم را ابعادی جدید بخشید. این گفتمان فراملی با تأکید بر تساهل اسلامی و تکیه به ارزشهای مشترک انسانی، امت اربعینی را بعنوان بزرگترین اجتماع تمدنی از مرزها عبور داد و ضمن پیوند ملتها، به هویت یابی جوامع در سطوح تمدنی انجامید. لذا جمهوری اسلامی ایران با اتکاء بدین کارآمدی های تمدن زا، صیانت از دستاوردهای ملی و منطقه ای پیاده روی اربعین را بعنوان قدرت نرم در اولویت راهبردها قرار داده است.

کلیدواژگان: پیاده روی اربعین، قدرت نرم، عناصر تمدن اسلامی، جمهوری اسلامی ایران.

۱. گروه معارف اسلامی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران (نویسنده مسئول)

saeid.hamidi56@gmail.com

مقدمه

اگر چه برخی معتقدند که زیارت^۱ در مباحث دیپلماتیک^۲ جایگاهی ندارد و نباید مذهب^۳ را با سیاست آمیخت، لیکن زیارت در همه ادیان وجوه سیاسی دارد. خصوصا در بین مسلمانان که دین آنان حوزه وسیعی را پوشش می دهد، زیارت نوعی فعالیت سیاسی و اجتماعی تلقی میگردد. بطوریکه تأثیر گذاری سیاست بر زیارت و تأثیر پذیری سیاست از زیارت در جهان اسلام مشهودتر است. (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۶: ۱۵۰)

در دنیایی که بخاطر اختلافات مذهبی از هم گسیخته شده و ملتها صرفا با مرزهای جغرافیایی نشانه گذاری شده اند، امر زیارت در اسلام ظرفیت چشمگیری در قرابت حدود تمدنی و فهم آموزه های اجتماعی متقابل انسانها داشته و می تواند در نشر شاخصه های مدنی موثر باشد. لیکن با توجه به قلمرو جهانی فرهنگ غرب در دوران معاصر، قدرت اشاعه این مولفه ها بدون بهره مندی از نیروی اقتدار آفرینی همچون قدرت نرم^۴ میسر نخواهد بود.

در همین راستا یکی از سازوکارهای تحقق این اثر گذاری، تقویت عناصر تمدن^۵ ساز در متن مراسم پیاده روی اربعین^۶ حسینی (ع) است که به منزله قدرت نرم، ضامن اقتدار سیاسی^۷ جمهوری اسلامی ایران محسوب می گردد.

این حرکت چنان عمیق است که هافینگتون پست^۸ به نقل از خانم کاترین شاکدام فعال رسانه ای مسلمان انگلیسی با توصیف مراسم اربعین بعنوان بزرگترین اجتماع دینی جهان، اعلام کرد که این ویژگی باید در دایره المعارف جهان اسلام ثبت گردد. (روزنامه فرهیختگان، خبرنگار سمیه حسنلو، ۹۸/۷/۲)

امروزه اربعین بعنوان مناسکی در حرکت تاریخی، از یک آئین مذهبی فراتر رفته و همه ساله

1. Pilgrimage
2. Diplomatic
3. Religion
4. Soft Power
5. Civilization
6. Arbaeen
7. Political Authority
8. The Huffington Post

با جاذبه مثال زدنی، جمعیت^۱ زیادی را از ادیان، زبان، رنگ و نژاد گوناگون به سمت خود می کشاند.

اربعین تنها یک راهپیمایی معنوی و یا زیارت جمعی نیست، بلکه ارائه مدلی متفاوت از نظام مناسبات انسانی^۲ در مقابل الگوی سکولار^۳ و دنیایی غرب است. تجربه ای در حال ترقی که بر منابع دینی و سنن بومی ساخته شده و از فرهنگ مدرن غرب رنگ و بویی نگرفته است. اربعین نه تنها یک پدیده تمدنی به معنای غربی آن نیست، بلکه ظهور امت نوین اسلامی با مدل نظام مندی است که می توان برای بشر امروز تبیین کرد و آنرا در ویرترین جوامع انسانی برجسته و بر آن محاجه نمود. (بابایی، ۱۳۹۶: ۱۱۲)

چنانچه رهبر انقلاب فرمودند:

«در شرایطی که دشمنان اسلام از همه ابزارها و وسائل و از تمام امکانات مالی و مادی برای مقابله با امت اسلامی استفاده می کنند، خداوند متعال راهپیمایی اربعین را ناگهان اینگونه عظمت و جلوه می دهد و آنرا بعنوان یک آیت عظمی و نشانه بزرگ از پیروزی نهایی جبهه حرکت اسلامی بر جبهه کفر و استکبار به نمایش می گذارد.»

(آیت الله خامنه ای، ۱۳/۵/۸۹)

ایشان در بیان همسویی اربعین و قدرت نرم جهان اسلام بیان داشتند:

«اگر ظرفیتهای بی شمار امت اسلامی در غرب آسیا و شمال آفریقا به یکدیگر پیوند بخورند و این تعامل در عمل خود را نشان دهد، آنگاه معنای واقعی عزت الهی و تمدن عظیم اسلامی برای کل جهانیان آشکار خواهد شد.»

(آیت الله خامنه ای، ۱۳/۵/۸۹)

بنابراین جمهوری اسلامی ایران با درک عمیق از الزامات سیاسی^۴ امروز جهان اسلام و تأکید

1. Crowd
2. Human Relations
3. Secular
4. Political Obligations

بر امتداد تاریخی قیام حسینی (ع)، ضمن صیانت از عوامل تمدن ساز اسلامی نظیر وحدت^۱، مشارکت جمعی^۲، امنیت، صلح جهانی^۳ استکبار ستیزی و دفاع از مرزهای فکری و...، مجال بروز آنها را در پیاده روی اربعین بعنوان قدرت نرم در اولویت راهبردها قرار داده است. در این نوشتار تلاش گردید ضمن تاکید بر همسویی عوامل تمدن ساز با مسیر اربعین، وجوه برخی بعنوان قدرت نرم مورد بازبینی قرار گیرد. توضیح اینکه جهت پرهیز از تکرار اصطلاح جمهوری اسلامی ایران، در متن پژوهش از اختصار ج.ا.ا استفاده گردید.

۱. پیشینه پژوهش

نظر به اینکه اخیرا با گسترش پیاده روی چند میلیونی اربعین، بررسی ساختار تمدنی و قدرت آفرین این پدیده بیش از سابق مورد توجه قرار گرفته است، لیکن به رغم برخی تحقیقات ارزنده در این حوزه، پرداختن به ابعاد مختلف این مراسم در ابتدای کار خود قرار دارد.

البته پریش (۱۳۹۶) در مقاله «همگرایی جهانی و راهکارهای وصول به آن از طریق گسترش فرهنگ اربعین» و بشیر (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «جهانی سازی راهپیمایی اربعین: سیاست ها و راهبردها» تلاش کرده اند تا ضمن برشماری صفات انسانی اربعین، نقش آنها را در همگرایی جهانی بررسی نمایند. همچنین خانی (۱۳۹۶) در مقاله «زیارت اربعین به مثابه قدرت نرم جهان اسلام» فرضیه خود را صرفا بر یگانگی امت اسلامی استوار نموده است. با بیان وی زیارت اربعین مراسمی است که با ایجاد حس "ما بودن"، به منبع قدرت نرم برای جهان اسلام بطور عام و بالاخص جهان تشیع تبدیل شده است.

معینی پور (۱۳۹۴) در مقاله «ظرفیت های تمدنی کنگره عظیم اربعین حسینی (ع)» ذیل بیان چارچوب نظری، به بررسی ارکان تحقق امت واحده پرداخته است. وی از دین، علم، عقلانیت و اخلاق بعنوان ارکان چهارگانه تمدن نوین اسلامی نام برده و به ظرفیتهای اخلاقی و آئینی اربعین تاکید دارد. بهمنی خدنگ (۱۳۹۶) در مقاله «آئین اربعین، نمایش تنوع در امت اسلامی» و بابایی (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «مدنیت و معنویت در اربعین» ضمن اشاره به مفاهیمی

1. Unity
2. Collective Participattion
3. Word Peace

چون امت اسلامی، به رهیافت مناسبات انسانی اربعین در بنیان امت واحده در جوامع اسلامی اشاره نموده اند.

در پژوهش‌های مذکور به قرارگیری ابعاد تمدن ساز و جهانی پیاده روی اربعین در مدار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران کمتر اشاره شده است. لذا در این تحقیق تلاش گردیده است ضمن تاکید بر همگامی عوامل زایش تمدن اسلامی با پدیده اربعین و بازبینی ظهور این عوامل در پیاده روی آن، به نقش این عناصر در پیشبرد اهداف منطقه ای و فرا منطقه ای جمهوری اسلامی ایران به مثابه یک قدرت نرم توجه گردد.

۲. چارچوب مفهومی و نظری

۲-۱. عناصر تمدن اسلامی

از آنجاکه اصلیتین معنای مورد توافق محققان در تبیین واژه «تمدن»، شهرنشینی و اقامت است، لذا عواملی چون حفظ وحدت، امنیت و آرامش، همبستگی ملی، همکاری و تعاون، اخلاق و دین مداری، تساهل و تسامح از عوامل زایش تمدن اسلامی خواهد بود. (ولایتی، ۱۳۹۲: ۲۷)

برخی نیز عناصر تمدن نوین اسلامی را از منظر مقام رهبری عواملی نظیر کرامت انسانی، علم و معرفت، عدالت گسترده، عزت، ولایت، آزادی، استقامت و مقاومت، صلح طلبی، استقلال و اخلاق اسلامی بیان کرده اند. (افتخاری، ۱۳۹۸: ۲۱)

بنابراین عواملی که با ایجاد اتحاد مسلمانان و همگرایی جوامع اسلامی، بتوانند همبستگی، تعاون، مدنیت و قانون گرایی، اقتدار و عزت، صلح و امنیت، سلطه ناپذیری و مقاومت و دین محوری را از ارغمان جامعه اسلامی نمایند، قادر خواهند بود در شکل گیری تمدن اسلامی موثر باشند.

۲-۲. مفهوم قدرت نرم

اگر چه مفهوم قدرت نرم را می توان در آثار کلاوس کنور^۴ و رای کلاین^۲ ردیابی نمود، (شهرام نیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۷۵) لیکن جوزف نای^۳ در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی این مفهوم را برای

4. Klaus knour

2. Ruy klein

3. Joseph Nye

نخستین بار وارد ادبیات سیاسی نمود و در دو دهه اخیر این تعبیر جای خود را در ادبیات بین المللی پیدا نمود. به اذعان نای: قدرت نرم نه زور است و نه پول. بلکه توانایی شکل دادن به علائق دیگران و هدایت رفتار آنان بدون بهره مندی از زور و فشار است. (Nye, 2006, P: 153) برخی نیز قدرت نرم را توانایی کسب چیزی از طریق جذب به جای اجبار مطرح می کنند. (نائینی، ۱۳۹۱: ۷۱)

البته گذشته از این تعابیر، توجه به مفهوم قدرت نرم از دیدگاه رهبریت نظام ج.ا.ا ما را به هدف پژوهش رهنمون خواهد نمود.

امام (ره) منابع قدرت را عبارت از اسلام، قدرت روحانیت، حکومت اسلامی، روحیه جهاد و شهادت، تکلیف محوری، ظلم ستیزی، بیدار سازی، خود باوری مردم، وحدت و استقلال^۱ معرفی نمودند. ایشان از ابزارهایی مانند تبلیغ پیامهای الهی، راهپیمایی و تجمعات مذهبی و خدمت به مردم در رسیدن به قدرت نرم نام می برند. (پور طاهر زرعی، ۱۳۹۱: ۲۵)

رهبر انقلاب نیز فرمودند:

«از مباحث زنده در عرصه روابط بین الملل ۲ و علوم سیاسی، مسئله قدرت نرم است که مورد توجه واقع شده است. تبیین این موضوع در تاریخ اسلام و تفاوت قدرت نرم اسلامی در تقابل با قدرت نرم غربی از مباحثی است که باید مد نظر قرار گیرد. بی تردید انقلاب اسلامی ایران علاوه بر اهداف داخلی، دارای ابعاد جهانی است که برای تحقق اهداف جهانی انقلاب، باید از قدرت نرم و نفوذ در دل ملتها و مستضعفان عالم بهره گیرد.»

(آیت الله خامنه ای، ۸۹/۲/۲۵)

معظم له قدرت واقعی را عبارت از قدرت ملتی می دانند که :

« اولاً آگاه باشد که پیرامون او چه می گذرد. ثانیاً به حق و راه خود ایمان داشته باشد و ثالثاً تصمیم بگیرد که این راه را ادامه دهد. اگر ملتی این سه خصوصیت را داشته باشد، هیچ قدرتی در دنیا از او قوی تر نخواهد بود.» (آیت الله خامنه ای، ۶۸/۴/۲۳)

بنابراین فعال سازی منابع قدرت نرم برای تأمین منافع ملی و حفظ تمامیت ارضی مسئله

1. Independence
2. International Relation

ای است که باید تمام بازیگران بدان حساس باشند. (افتخاری، ۱۳۹۸: ۲۵) چرا که اگر کشوری ارزش‌هایی ارائه نماید که موجب جذب دیگر کشورها گردد و دیگران خواهان پیروی از آنها باشند، آن کشور واجد قدرت نرم بوده و رهبر آن نیازمند هزینه کمتری در اجرای سیاست‌های داخلی و خارجی خواهد بود. (هرسیج، ۱۳۹۰: ۱۳۹)

۲-۳. قدرت نرم پیاده روی اربعین

قدرت نرم اربعین قادر است با ایجاد بستر همگرایی^۱ و اثر گذاری فرهنگی در جهان اسلام، از ظرفیتهای بالقوه خویش در صیانت از اقتدار ملی و فرا ملی^۲ ج.ا.ا استفاده نماید.

ضمن پیاده روی اربعین، پیامدهای میان فرهنگی و تمدنی همچون گسترش ارزش‌های اسلامی، احیای هویت اسلامی، ایجاد همدلی، تعاون اجتماعی و همگرایی ملی، شناخت ملل مختلف و ارزیابی ظرفیتهای میان فرهنگی، لغو امتیازها و تبعیضات، تقریب مذاهب اسلامی، غیریت سازی و شناخت دشمن مشترک و ایجاد موقعیت امن و استراتژیک را برای مسلمانان به همراه دارد. (معینی پور، ۱۳۹۴: ۳۷)

امروزه اربعین با اتکاء به مبانی اسلامی و انسانی توانست همگرایی ملت‌ها را از سطح خرد میان فرهنگی به سطوح کلان تمدنی ارتقاء بخشد و ضمن احیای اندیشه های اسلام تمدن ساز، ضامن اقتدار انقلاب اسلامی گردد.

در ادامه با معرفی برخی از مولفه های زایش تمدن اسلامی، به همسویی این عوامل با پیاده روی اربعین و ظرفیت آنان در تولید قدرت نرم ج.ا.ا اشاره خواهد شد.

۳. مولفه های قدرت ساز پیاده روی اربعین

با تعمیق نظام مناسبات انسانی در حرکت عظیم زائران پیاده در اربعین، این آئین صرفاً یک حرکت جمعی و زیارت دینی محسوب نمی گردد. بلکه مُدلی اجتماعی و در حال توسعه است که با اتکاء به مبانی نظری، باعث ظهور یک امت نوین اسلامی شده و عناصر قدرت آفرین را متجلی مینماید. اکنون با تاکید بر معرفت یابی ناشی از حقیقت دینی به برخی از مولفه های قدرت ساز این پدیده تمدنی که محصول اجتماع بشری است می پردازیم. عناصری که با

1. Convergence

2. Transnational

شناخت ظرفیت‌ها، بررسی نیازمندی‌ها و ارائه طرح‌های عملی در سطوح ملی و بین‌المللی جزء عناصر زایش تمدن نوین اسلامی هستند.

۱-۳. تجلی وحدت

وحدت از ارکان ایجاد تمدن بوده، چرا که مدنیت و قانون‌گرایی در بستر وحدت اجتماعی معنا پیدا می‌کند.

از منظر توین بی^۱ تمدن‌سازی تلاش برای آفریدن جامعه‌ای است که کل بشر بتوانند در کنار یکدیگر زندگی کنند. (توین بی، ۱۳۷۶: ۴۸)

امروزه عناصر اتحاد بخش پیاده روی اربعین و راهبردهای انقلاب اسلامی، وحدت را به مثابه فرصت برای زایش تمدن اسلامی و قوام قدرت نرم جهان اسلام جلوه‌گر نمود. چنانچه امام (ره) فرمودند:

«اسلام به قدری برای اجتماع و برای وحدت کلمه، هم تبلیغ نموده و هم عمل کرده که حتی روزهایی را پیش آورده است که در این روزها و بواسطه انگیزه این روزها، تحکیم عملی وحدت اتفاق می‌افتد. مثل عاشورا و اربعین.»

(امام خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱/۴۳۸)

رهبر انقلاب نیز در تبیین شعار "حب الحسین یجمعنا" فرمودند:

«اینکه میلیون‌ها انسان راه می‌افتد نه از یک شهر یا یک کشور، بلکه از کشورهای مختلف و نه فقط از یک فرقه، بلکه از فرق مختلف اسلامی و حتی بعضی ادیان غیر اسلامی این وحدت حسینی (ع) است.»

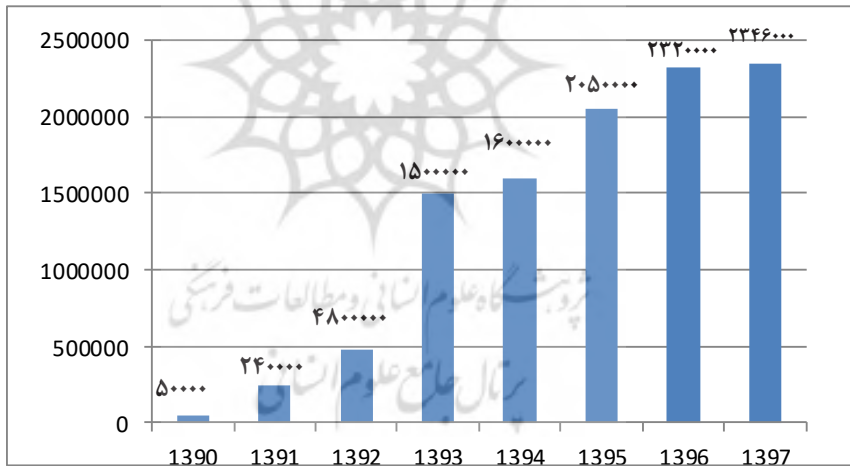
(آیت الله خامنه‌ای، ۹۸/۷/۲۱)

بنابراین برگزاری اربعین بعنوان شعائر اسلامی، ضمن الگوسازی و تقویت حافظه فرهنگی امت، به ارتباط و رفتار جمعی کمک کند. (ذاکر صالحی، ۱۳۸۱: ۲۲) ضمناً تجلی وحدت و شعائر الهی در پیاده روی سالانه اربعین با ظرفیتهای تمدنی، بهترین الگوی تمدن‌ساز گردید. (ابراهیم نژاد، ۱۳۹۶: ۲۳)

اگر بر اساس الگوی گیدنز^۱ نقش کارکردهای آیینی را در ایجاد انسجام گروهی به حیطه آشکار و پنهان تقسیم کنیم، (گیدنز، ۷۴۹) وحدت اجتماعی در بین زائران پیاده، کارکرد پنهان عزاداری است که با تاکید بر محبوب واحد، سامان دهنده مناسبات انسانی است. به ویژه در سالهای گذشته زائران ایرانی بعنوان جزئی از این مناسبات انسانی، به نمادی از وحدت و قدرت نرم ایران تبدیل شدند. البته سفر به عتبات برای مردم ایران پس از سقوط صدام در سال ۱۳۸۲ (م. ۲۰۰۳) امکان پذیر گردید. بطوریکه تا قبل از سال ۱۳۸۵ (م. ۲۰۰۶) کمتر کسی نام «پیاده روی اربعین» را بعنوان شکلی از زیارت شنیده بود. (رضوی زاده، ۱۳۹۴: ۲۲) اما روند رو به رشد حضور زائران کشورمان از سال ۱۳۹۲ کافی بود تا این اتحاد به قدرت منطقه تبدیل گردد.

نمودار شماره یک- آمار جمعیت زائران پیاده از ایران

(حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت، تاریخ انتشار: ۲۳/۸/۹۸، شناسه مطلب: ۹۸۴۳۸)

گذشته از روند افزایشی زائران ایرانی، شرکت اقوام و مذاهب، جنگ روانی مبنی بر ادعای اختلاف و عدم تناسب^۲ بین عرب و عجم، کرد و فارس و شیعه و سنی را خنثی کرد و ضمن

1. Anthony Giddens

2. Disproprionality

شفافیت موضع انقلاب اسلامی، اصل اتحاد را بعنوان تصویری از قدرت نرم به رخ مُعرضان کشید.

چنانچه عکس العمل مخاصمانه دشمنان احساس خطرشان را در قبال این اتحاد نشان داد. چنانچه گروه‌های تکفیری سعی داشتند ضرباتی بدان وارد نمایند. ابوبکر بغدادی در سال ۱۳۹۲ زائران را تهدید به قتل نمود. وی در فایل صوتی گفته بود: زیارت حسین در اربعین به نماد اتحاد شیعیان معروف شده و باید بدین همدلی ضربه اساسی وارد کنیم. (شیعه نیوز، ۱۳۹۲: ۲۵)

اما این تهدیدات نه تنها مانع شرکت زائران نگردید و از رونق بزرگترین تجمع مذهبی جهان نکاست، بلکه استمرار آن، نماد عزت طلبی و غایت ۱ اقتدار آفرینی مسلمانان منطقه گردید.

ضمناً از آنجاکه راهپیماییهای دسته جمعی از سنخ مذهبی، نوعی جنبش^۲ اجتماعی اند (تیلی، ۱۳۹۴: ۲۳۵) و در جنبشهای اجتماعی، (برخلاف جنبشهای خشونت آمیز و یا تروریستی که کنشگران کنش های خود را دور از چشم دولت و قوه قهریه انجام می دهند) کنشگران تلاش دارند نمود کنش خود را در معرض دید مردم جهان و الخصوص دولت‌های حاکم بر خود قرار دهند. (همان: ۲۳۸)، در نتیجه انعکاس عظمت اربعین به سایر کشورها و نیز نمود همکاری بین ملت و دولت ایران، دو فرصت دیگر در تولید قدرت نرم گردید.

بعلاوه اراده عزتمندی اربعین توانست اتحاد بین دو ملت، ایران و عراق را بعنوان قابلیت منطقه در اختیار طرفین قرار دهد. چنانچه همکاری موبک های ایرانی در کنار موبک های عراقی در خدمت به زائران و پذیرایی شیعیان عراقی از زائران ایرانی محاسبات نظام غربی را برهم زد. در این مراسم نه مرزهای سخت میان عراق و ایران معنا دارد و نه روابط اقتصادی معمول ملل. بطوریکه میزبانان عراقی از زائران درخواست دارند که در خانه آنان سکنی گزینند و از آنان پذیرایی کنند. (گیویان، ۱۳۹۶: ۲۳)

اباذری رایزن فرهنگی ایران در عراق ضمن اشاره به دیدار رهبری با تعدادی از مسئولان عراقی، با بیان این تعبیر ایشان که «مثلنا و مثل الشعب العراق، لحکم لحمی و دمک دمی» به عمق روابط دو ملت اشاره نمود. بنابراین به اشتراک گذاشتن مفاهیم گفتمان^۳ وحدت از

1. Telos
2. Process
3. Discourse

طریق قدرت نرم اربعین، نشان داد که پیوند استراتژیک اجتماعی دو ملت و مشترکات متقابل^۱ مردم ایران و عراق، مانند همگرایی سیاسی و نظامی، قدرت زاست. مثلا اتحاد اجتماعی ایران و عراق چنان اعتماد نفس مسلمانان غزه، شیعیان لبنان و... را بالا برد که عملا تهران موفق شد تا از متحدان منطقه ای خود در سوریه، لبنان و یمن در خاک شان دفاع کند. (روزنامه عصر ایران، ۱۳۹۶/۸/۲۰)

اظهار جواد عبدالرحمن استاد دانشگاههای افریقای جنوبی مبنی بر اینکه: اربعین توانست شیعیان افریقا را متحد کند و مانع از افزایش تفکر تکفیری در این منطقه گردد، (پایگاه خبری نیلکوه، ۹۵/۸/۲۶) ناظر بر نفوذ قدرت نرم اربعین است. چرا که ایران با اتخاذ سیاست «گفتمان با هم بودن» به منبع قدرت نرم جهان اسلام تبدیل شد و این سازوکار را در نیل به منافع مشترک^۲ منطقه مورد توجه قرار داد. جدول ذیل به برخی ابعاد وحدت در تولید قدرت نرم اشاره دارد.

جدول شماره ۱-۴ برخی نتایج وحدت در راهپیمایی اربعین (به مثابه قدرت نرم)

۱. تقویت حافظه فرهنگی ملت های مسلمان ۲. کمک به رفتار جمعی ۳. ساماندهی به مناسبات انسانی	تقویت شعائر اسلامی	«وحدت» عامل تمدن ساز
۱. خنثی نمودن جنگ روانی و تفرقه افکنی ۲. موجب عزت امت اسلامی ۳. تقویت اقتدار منطقه ای	شناساندن موضع ایران در قبال اتحاد اسلام	
۱. تقویت ادبیات فرافرقه ای ۲. باعث گفتمان در بین جوامع اسلامی ۳. تمایل امت اسلامی برای حفظ منابع مشترک	تزریق روحیه تقریب	

۳-۲. ظهور جنبش فرا ملی

فرا ملی بودن پیاده روی اربعین با عینیت بخشی به مظاهر تساهل و تسامح اسلامی در مردم سالاری دینی، از عوامل مولد تمدن نوین اسلامی محسوب می گردد. چنانچه اگر به گواهی

1. Reciprocal Agreement

2. Common Interests

تاریخ، چه در دوران زایش و چه در دوران تعالی اش، هیچ حد و مرزی، مسیر حرکت آنرا کند نمود، امروزه نیز با قرار گرفتن در کانون توجه جهانیان، قدرت نرم کشورهای اسلامی بشمار می رود.

چرا که آئین اربعینی در تاریخ معاصر از یک مناسک صرفاً شیعی گام را فراتر نهاده و همه ساله جاده نجف - کربلا با جذب و وصف ناشدنی، انسان های مختلف با فرهنگهای متفاوت و با دین، زبان، رنگ و نژادهای گوناگون را به سمت خود می کشاند. بطوریکه این همسویی و همنوایی مردمی بعنوان سرمایه اجتماعی و جلوه گاه پویایی تمدنی، به رسانه ای جهانی مبدل گردیده است. رسانه ای که پیام اصلی آئین اربعین را در جهت بازنمایی، بازتولید و حفظ کرامات جامعه آرمانی به گوش جهانیان می رساند.

بطوریکه این حضور فرا ملی در اربعین بعنوان جنبشی اجتماعی از مسائلی است که از دید شاهدان دور نمانده و بُعد تکثر و تنوع جمعیت در اخبار مخابره شده است. جریان فراملیتی پیاده روی چنان پررنگ است که آمارها از حضور اتباع بیش از هشتاد کشور حکایت دارند. (قتدی، ۱۳۹۵: ۱۱۲)

اگرچه جمعیت در سال ۱۳۹۲ پانزده میلیون نفر و در سال ۱۳۹۳ بیست میلیون نفر تخمین زده شد، (موسوی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۰۲) اما مهمتر اینکه، برخلاف سالهای قبل از ۱۳۹۰ که گستردگی جغرافیایی زائران محدود به غرب آسیا و اسیان شمال آفریقا می شد، از سال ۱۳۹۰ جمعیتی از کشورهای انگلستان، بلژیک، هلند، امریکا، فرانسه و اتریش گزارش شده است. (همان: ۱۰۳) ضمناً موکب داران محدود به شیعیان عراقی نبوده و موکب هایی توسط زائران انگلیسی، هلندی، یمنی، سوری، عربستانی و کویتی در حد فاصل نجف به کربلا بر قرار است. (روزنامه رسالت، ۹۷/۹/۱۰)

لذا چنین نمایشی از هنر یستی فرهنگی، میدان تکثر ادیانی را به نمادی از جنبش فراملی حیات بخش، منبث از آئین اربعینی مبدل نموده است. جنبشی که با اشتراک گذاری عناصری از تمدن اسلامی همچون جهانی اندیشی و جهان وطنی، ندای صلح جویی، ظلم ستیزی و استکبار گریزی را بعنوان ضامن امنیت پایدار جهانی به گوش جهانیان می رساند.

بطوریکه اگر قطب غرب با فن آوری اطلاعات و ارتباطات تحت کنترل، توانسته به جهانی سازی خویش اهتمام ورزد و تلاش دارد تا با امکانات رسانه ای، از فرا ملی بودن ذخائر تمدنی

جهان اسلام جلوگیری کند، پیاده روی اربعین با ماهیت حسینی و زینبی فی نفسه به رسانه ای نوین در جهان تبدیل گردید. (انتظاری، ۱۳۹۶: ۶۱)

چرا که اگر قدرت نرم مبتنی بر نوعی از ذهنیت هاست، (برخلاف قدرت سخت که تکیه بر عینیت دارد) و در صدد است بنابر باورهایی، خواسته های بازیگر مقابل را انجام دهد و به جای مفهوم اجبار^۱ از مفهوم اقبال^۲ استفاده نماید، (افتخاری، ۱۳۸۵: ۸) ارزشهای اربعین توانست با بهره مندی از ظرفیت فراملی، بر ذهن مخاطبان حقیقت جو اثر گذاشته و نگاه جهانیان را بدین سو جلب نماید. (در مباحث آتی به برخی از این ارزشها اشاره خواهد شد)

در نتیجه ج.ا.ا بعنوان کاربر اصلی در اتاق فکر جهان اسلام، ضمن بازشناسی ابعاد جهانی پیاده روی اربعین با انعکاس این «پدیده^۳ فراملیتی»، از رسانه هایی چون پرس تی وی در «فرآیند تولید قدرت نرم» کمک گرفت.

جدول ۱-۳ مولفه های قدرت زا در فراملی بودن اربعین

۱. افزایش سرمایه اجتماعی امت اسلامی ۲. ایجاد حس استقلال هویتی در مسلمانان ۳. تشکیل شبکه قوی سیاسی و فرهنگی (بعنوان ژئوکالچر اسلام) ۴. روند کاهش سلطه استبداد در غرب آسیا	حضور مسلمانان سایر کشورهای اروپایی	«فرا ملی» بودن اربعین
۱. تاثیر مثبت بر ذهنیت مخاطبان حق جو ۲. شناساندن اسلام به جهانیان و استفاده از افکار عمومی بعنوان رسانه نوین برای جهان اسلام ۳. امکان برای زدودن شبهات ذهنی غیر مسلمانان در مورد اسلام	شرکت غیر مسلمانان	

۴. اربعین مظهر همگرایی تمدنی^۴

ظهور همگرایی مدنی برای ایجاد تمدن اسلامی بارها در امتداد تاریخی و جغرافیایی جهان اسلام قابل بررسی بوده است. چرا که این سنخ از همگرایی در اثر التقاط فرهنگی و مبادلات

1. Compulsion
2. Chance
3. Phenomenon

فکری امت اسلامی و در پسِ مرزهای جغرافیایی، قدرت انتشار یافته است.

امروزه که ایجاد تمدن نوین اسلامی^۱ بدون قدرت نرم و نیروی اشاعه جهانی آن ممکن نیست، همگرایی تمدنی در طریق زیارت اربعین از راهکارهای تحقق این امر می باشد. مراسم اربعین تنها یک راهپیمایی معنوی و با صرفاً زیارتی نیست. بلکه تجلی همگرایی امتهای در پدیدار نمودن تمدنی بر پایه ارزشهای الهی و ارکان دینی است.

از آنجاکه زیارت در نگرش دینی یک برساخت اجتماعی و بعنوان یک الزام فرهنگی در انسجام انسانی مورد تاکید بوده و در چارچوب مفهومی سه گانه یعنی «خداخواهی»، «دگر خواهی» و «خود یابی» دسته بندی شده است، (کرمی پور، ۱۳۹۴: ۵۳) لذا اربعین ضمن تاکید بر «توحید محوری»، «انسان محوری^۲» و «استعداد محوری» و با مناسبات کنشگرانه خود به همگرایی تمدنی کمک می کند.

بعلاوه در سالهای اخیر ندای شعائر اربعین در جاده نجف به کربلا، این مناسبات را تعمیق نموده و زائران به نماد اقتدار ج.ا.ا. مبدل شدند.
امام خامنه ای فرمودند:

«افرادی که این راه را می پیمایند (پساده روی اربعین) و این حرکت مومنانه و عاشقانه را انجام می دهند، واقعا در حال انجام حسنه اند. چرا که این یک شعار عظیم است، لا تُحَلُّوا شعائر الله، این بلاشک جزء شعار الله است.»

(رهبری، ۱۳۹۴/۹/۹)

لذا اگر مبادلات فرهنگی مسلمانان منطقه در اثر سیاستهای نظام سلطه تاکنون شکل نگرفته بود، اکنون فرصت اربعین با اتکاء بر شعائر اسلامی به دیالوگ اعتقادی میان نخبگان و مردم عراق، مصر، لبنان، بحرین و یمن با ج.ا.ا. تبدیل شده است. (روزنامه عصر ایران، ۱۳۹۶/۸/۲۰) بی شک این گفتمان اعتقادی نشان از هدایت اجتهادی و انقلابی مراجع چون امام (ره) و امام خامنه ای است و رهنمودهای مرجعیت عراق و نقش آیت الله سیستانی راهکاری بر همگرایی تمدنی طرفین خواهد بود.

نتیجتاً بروز چنین همگرایی تمدنی دستاوردهایی را برای ج.ا.ا. داشته است.

1. New Islamic Civilization

2. Anthropocentrism

حصول فرآیند هویت یابی بعنوان جهت گیری درونی جهان اسلام به کمک همسویی و همنوایی در گرایشها و بینش ها، توجه به جهانی بودن پیاده روی اربعین بعنوان یک الگوی همگرا کننده دینی و انسانی و نه یک عنصر واگرا کننده فرقه ای، شناخت ظرفیتهای و بررسی نیازمندی های مشترک جهان اسلام، تلاش در جهت تشکیل نهاد منطقه ای برای رفع نیازهای مشترک کشورهای منطقه و ارائه طرح های ملی و بین المللی، توسعه تعاملات اقتصادی بر مبنای روحیه مشارکت و از جنس داوطلبانه، شناخت دشمن مشترک و ایجاد موقعیت امن و استراتژیک، توجه به دو گرایی ضد استبدادی و ضد استکباری، نیل به دیپلماسی فرهنگی و کنشگری جوامع اسلامی برای اعلام همبستگی با ایران و اعتماد آفرینی در کشورهای منطقه برخی از این نتایج اجتماعی، سیاسی و اقتصادی هستند.

۵. اربعین توجه به صلح جهانی

اربعین بعنوان یک جریان مذهبی نمادی از صلح و آرامش است. توضیح اینکه ارتباطات فرهنگی و مبادلات فکری میان مردمان، با ادراک متقابل از اشتراکات، بستری برای صلح و نوع دوستی فراهم نموده و در این میان زیارت اماکن مقدس بعنوان مرجع مبادله فرهنگها، یکی از شیوه های مهم برای صلح سازی است. (McIntosh, 2017:3)

چنانچه ارتباط میان فرهنگی در زیارت اماکن مقدس با افزایش تعاون اجتماعی، کاهش تنش سیاسی، کاستن از پیش داوری ها، نزدیک کردن اعتقادات دو فرهنگ، درک متقابل میان ملتها و جلوگیری از بیگانگی گزایی باعث آرامش و صلح جهانی می گردد. (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۶: ۱۶۳) در این بین ج.ا.ا. ضمن تقویت رویداد اربعین آنرا بعنوان پدیده ای صلح طلبانه مورد توجه سیاست خوبش قرار داده است. چراکه پیاده روی اربعین ذوب فاصله ها و کمرنگ شدن هویت های ثانوی و متکثر در مراسم است، (واعظ، ۱۳۹۴: ۲۱۹) و به رغم جمعیتی غیر همگن و گاه متفاوت، همگی در یک نقطه فصل مشترک دارند و آن دوست داشتن جمعیتی پاک و مظلوم است. (درودیان، ۱۳۹۷: ۵۷)

شاخصه ای که می تواند اهداف صلح طلبانه منطقه و فرامنطقه را تامین نماید. بطوریکه چنین رویکرد تنش زدا و صلح گرا با اتمام جنگ تحمیلی و پس از سقوط صدام در روابط ایران و عراق مشاهده گردید. معاندان انقلاب اسلامی چنین متصور بودند که برغم این دو واقعه، ایران و عراق

صلح‌ی پایدار تجربه نخواهد کرد و کینه توزی‌ها باعث تنش‌های جدید طرفین خواهد شد. لیکن عظیم‌ترین پیاده روی صلح در اربعین به انگاره آنان خط بطلان کشید.

اثرات این همایش صلح محور به روابط دو کشور محدود نماند. چنانچه جهان امروزی شاهد گردید که در دوره ناامنی عراق و در حالیکه افکار عمومی بعثت خشونت‌ها و جنگ‌های خانمان سوز و خون ریزی‌های گروه‌های تروریستی مدعی اسلام راستین، در حال حرکت به سمت اسلام هراسی^۱ بود، دست اندرکاران اربعین از دریچه این مناسک مذهبی مسالمت‌آمیز، به معرفی مکتب صلح اهل بیت (ع) در دنیا پرداختند. (گیویان، ۱۳۹۶: ۱۷۹)

لودریک یوحنا زائر مسیحی در مصاحبه ایرنا اذعان نمود:

« این پیاده روی، جشنواره وحدت بشریت و دوری از خشونت است. در جهان امروز جشنواره‌هایی برگزار می‌گردد که هدف بیشتر آنها فرهنگ خشونت است. اما همایش بیست میلیونی اربعین فرهنگ خشونت را خنثی و با نزدیک کردن ملتها، دوستی آنان را دو چندان می‌کند.»

(ایرنا، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۹۸/۷/۲۴، کد: ۸۳۵۲۰۰۳۸)

بنابراین شعائر الهی اربعین، الگویی برای دولت جهانی قرآن و تمرینی برای دولت عدل و صلح است. دولت ایمنی بخش و عدالت گستری که گمشده بشریت کنونی است. صلحی بدور از ذلت با محور پیام حسینی هیات منا الذله و پیام قرآنی لا تضلمون و لا تضلمون است. (افتخاری، ۱۳۹۸: ۴۸)

پیغام « نه ستم کنید و نه ستم بینید» با اشاعه هویت اسلامی در سایه صلح طلبی دولتهای اسلامی، به تظلم خواهی و مبارزه با استعمار برای ایجاد صلح نهایی میانجامد. بدیهی است هر دو با اثرات ذیل بر قدرت نرم ایران در منطقه تاکید دارند.

انتشار پیام فرا ادیانی هیهات منا الذله در جهان
ترسیم آینده روشن برای ملتها با ظهور حکومت صلح جهانی
آمادگی ملتها (کشورهای منطقه) برای ظلم ستیزی
خنثی کردن اسلام هراسی

۶. اربعین تجلی امنیت آفرینی

اگر یک ساختار منسجم و متشکل از مردمان متنوع، در عرصه ملی مجال بروز پیدا کند، موجب ظهور نوعی ثبات و امنیت درونی از نوع نرم خواهد بود. چرا که انتظام اجتماعی با تکیه بر قدرت مردمی، باعث پیشگیری از اخلال سیاسی و کنترل بی نظمی عمومی می گردد.

بنابراین نظم حاکم بر آئین اربعین بدون استفاده از قوه قهریه و یا ابزارهای سخت و سرکوب گرایانه و با ایجاد قدرت نرم مردم، امنیتی را در منطقه خاور میانه بوجود آورده است که نظیر آن در هیچ جای دنیا قابل مشاهده نیست.

چنانچه آورده اند: در جنبش اجتماعی اربعین مشارکت کنندگان که همان زائران هستند، با رفتاری بدور از خشونت و با هیجان و در کمال امنیت، صرف نظر از حواشی جزئی که احیاناً در اطرافشان می افتد، آرام و موقر بسوی مقصدی واحد در حرکت اند. (عمید زنجانی، ۱۳۸۴: ۷۷) بعلاوه برخی معتقدند بی توجهی زائران به مادی گرایی و آثار بی نظیر روانشناختی پیاده روی، سبب شد که این راهپیمایی حتی در ایامی که عراقی ها حضور داعش را در کشورشان تجربه می کردند، در دل خود امنیت تازه ای را به پدید آورد. (Nikjoo ET al. ۲۰۲۰) چرا که امنیت در زیارت اربعین از درون زائران پیاده می جوشد و نه از مسیر پیاده روی. (درودیان، ۱۳۹۷: ۶۳) لذا اربعین بزرگترین مانور حفاظتی از نوع گفتمان امنیتی است.

توضیح اینکه در حوزه مطالعات گفتمان امنیتی، دو گفتمان ایجابی و سلبی مورد بررسی است. گفتمان سلبی که شاخص سخت افزار گرایانه دارد و در مقابل گفتمان ایجابی با شاخصه نرم افزار گرایانه. (افتخاری، ۱۳۸۵: ۱۶۸)

پیاده روی اربعین برخلاف گفتمان سلبی و تهدیدات سخت محور امنیت، که پیوسته بر ابزارهای نظامی تاکید دارند، با خلق امنیت جمعی، که ریشه در اجتماع و مناسک دارد و با تقویت قدرت نرم افزاری و گفتمان ایجابی، موجب امنیت در منطقه گردید. (محمدی سیرت، ۱۳۹۵: ۲۱) بنابراین این مراسم بدلیل مردمی بودن و واگذاری امور به نهاد های مردمی و با افزایش مشروعیت و مقبولیت خود، امنیت را تامین نموده است. (مرادی کلارده، ۱۳۹۵: ۸) البته به رغم ایجاد این امنیت نرم در دهه های گذشته، به سبب ضرورت تأمین همه جانبه

امنیت زائران، بسیج نیروهای نظامی و امنیتی ایران و عراق بصورت غیر علنی و دوشادوش هم در مسیر پیاده روی بر امنیت منطقه اِشرف دارند. حتی طویفی از اهل سنت که با نیروهای امنیتی عراق بر علیه القاعده و داعش توافق دارند، در قالب نیروهای داوطلبانه بسیجی به تأمین امنیت مناطق اهتمام دارند. (زارع خورمیزی، ۱۳۹۴: ۳۱۰) ضمناً جبهه مقاومت اسلامی نیز در حفاظت از زائران کوشا بوده و دست تکفیری ها را کوتاه کرد که تلاش قابل تقدیری است. (شمال نسب، ۱۳۹۴: ۳۰)

در حقیقت با وجود جنگ بر علیه پدیده شوم تروریسم و تهدیدات بر علیه کشور عراق، زیارت اربعین نه تنها در این سالها تعطیل نشد، بلکه با هدف تقویت جریان مقاومت علیه دشمنان تکفیری، به فرصت تبدیل گردید. در این میان نقش استراتژیکی ایران در فزونی قدرت نرم مبرز بوده و گردهمایی اربعین به نمادی از حاکمیت مطلق امنیت در خاورمیانه تبدیل گردید. در پایان با هدف رد برخی اظهار نظرهای مغرضانه باید افزود که راهپیمایی اربعین عامل مداخله در ساختار درونی ملت عراق نیست. بلکه ضامن قدرت نرم و عامل پایداری منطقه است. چنانچه استقبال گرم دولت و مردم عراق از ایرانیان نشان از پیوند هویتی دو کشور و تمجید عراق از نقش ایران در خشتی نمودن ائتلاف داعش دارد. گروهکی که توسط استکبار جهانی تجهیز شد تا شاید بتوانند ضمن ایجاد راهکاری برای گریز از تبعات شکست در سوریه، با حمایت از تکفیریان در تضعیف محور مقاومت موفق گردند.

۷. بیداری اسلامی اربعین

بررسی امتداد تاریخی پیاده روی اربعین بیانگر آنست که این پدیده ضمن ایجاد انسجام مکتبی، با عینیت بخشیدن به پیوند ناگسستنی سیاست و دیانت، خود مولد بیداری اسلامی در کشورهای اسلامی بوده است. در دهه های اخیر نیز این مناسک ضمن تأکید بر شخصیت مستقل و دور از نفوذ ممالک اسلامی، از استحاله شدن جوامع مسلمان (به ویژه جوانان) در انسان غربی جلوگیری نموده و به جنبش عظیم خاورمیانه تبدیل شده است.

در این بین ابراز آمادگی برای مانور قدرت، ایجاد رعب در دل دشمنان داخلی و خارجی و جلوگیری از حاکمیت سیاه استبداد و خود کامگی، از دیگر مظاهر بیداری اسلامی و مقاصد سیاسی ج. ا. می باشد.

لذا با اذعان به اینکه اگر جنبشی اجتماعی کارآمدی و توفیق عملی داشته باشد، می تواند الگویی برای دیگر جنبشها ایفا نماید و آنها را سمتی که خود حرکت می کند سوق دهد، (کیدنز، ۱۴۹/۱۳۷۶) امروزه ج.ا.ا قادر گردیده تا با اتکاء به بزرگترین جنبش اجتماعی جهان اسلام، ضمن هویت بخشی به ممالیک اسلامی، در مدار بیداری اسلامی بر سلطه گری امریکا و خصومت^۱ نظام بین المللی اروپا محور^۲ خط بطلان کشد.

بی شک به برکت پیاده روی اربعین رد پای تداوم بیداری اسلامی در مقاومت حزب الله لبنان و در قیامهای منجر به سرنگونی حکام مزدور مصر، لیبی، تونس و یمن قابل جستجو است. چنانچه سر دادن شعار هیات منا الذله توسط زائران پیاده، شعار علیه خاندان آل سعود و تکفیر یان داعش، استفاده از تصاویر مراجع مبارز نظیر پلاکاردهای آیت الله عیسی قاسم توسط مردم بحرین و شیخ زکزاکی به دست مردم نیجریه از مظاهر تحقق ثبات منطقه ای بواسطه بیداری اسلامی است.

مقام معظم رهبری فرمودند:

”یکی از مصادیق قوت را امروز دنیای اسلام مشاهده می کند و آن راهپیمایی اربعین است. راهپیمایی اربعین قوت اسلام، قوت حقیقت و قوت جبهه مقاومت است.“ (۹۸/۷/۲۱)

بعلاوه حقیقت پیاده روی باعث جدا نمودن حساب مسلمانان اهل سنت از تکفیری ها گردید و ضمن روشننگری در منطقه، اعلان انزجار کشورها از سعودی و هم پیمانانشان، بر قدرت نرم ج.ا.ا افزود. این نتایج به همراه موضع ایران در قبال مسأله غزه، اعلام می کند که ایران حامی مسلمین منطقه است. چنانچه سیاست خود را در صیانت از برادران شیعه و سنی بعنوان امت اسلامی، در مقابله با تکفیری ها و در رویارویی با صهیونیسم استوار نموده است. لذا بحران های بنیادین^۳ در خاور میانه با انرژی ارتش بیست میلیونی اربعین به سمت نظم گرایید ج.ا.ا با به ظهور رساندن بیداری اسلامی دستاوردهای ذیل را ارزانی جهان اسلام نمود.

آگاه بخشی بر دشمنی ها علیه اسلام (دشمن شناسی)

1. Hostility
2. International Europe – Center System
3. Fundamental Crisis

صدور نظام فکری انقلاب اسلامی به جوامع اسلامی
نقش آفرینی در مدل مردم سالاری دینی (با ایجاد تلفیق بین قدرت مردمی و اصول و آرمان
های حاکم

احیای روحیه ضد استبدادی و ضد استکباری در بین ملت های مسلمان
وارجاع کشورهای مسلمان به شعارهای هویت بخش و امید بخش در جهان اسلام.

۸. آرمان خواهی در اربعین

سراسر قیام عاشورا با اصلاح امت و احیای اسلام ناب در مدار تمدن اسلامی قرار گرفت و سپس با تداوم پیام تاریخی این واقعه الهام بخش، اصلاح طلبی و آرمان خواهی الگویی ملت ها گردید و تداوم جهانی یافت.

با توجه به بیان دورکیم^۱ مبنی بر اینکه جامعه بدون ایجاد آرمان تشکیل نمی گردد، (گیدنز، ۱۳۷۶: ۱۶۳) شیعه نیز با آرمان عاشورایی، شکلی اجتماعی گرفت و رفته رفته ارزشهای اخلاقی آن بصورت آیین ها و رسومی درآمدند که کارکردشان انتظام بخشیدن به جامعه و جهت دادن به رفتارهای جمعی و ضرورت اجتماعی بود. (مندراس، ۱۳۸۴: ۱۶۷)

چراکه هر انقلابی از زمان وقوع، پاره ای از قواعد اجتماعی و هنجارهای گروهی را تولید و عرضه می کند تا در حیات اجتماعی، قابلیت بهره برداری از آنان بصورت آیین و رسوم و ارزشها فراهم گردد. لذا انقلاب عاشورا با دارا بودن چنین امتیازی از مهمترین انقلاب های فرهنگی و آرمان گرا بشمار می رود. (جان احمدی، ۱۳۸۸: ۲۵۳)

در عصر کنونی جلوه جدیدی از ظهور این قابلیتها در پیاده روی اربعین تجلی یافت. بطوریکه اربعین از یک شعار جمعی به یک انتظام فکری تبدیل شد و این باعث دگر اندیشی و بالاخره آرمان خواهی در جوامع انسانی گردید. بطوریکه امروزه هر انسان حقیقت جوئی آثار چنین ایدئولوژیک پاینده و سازنده ای را در بنیان تمدن نوین اسلامی^۲ ملاحظه می کند.
بعلاوه همنوایی و همسوئی عاشورا و مکتب ظهور منجی بشریت (عج)، نیروی قلمرو

1. Email – Durkheim

2. New Islamic Civilization

زدایی^۱ خود را در خدمت تمدن نوین اسلامی قرار داد و این فرآیند با عبور از مرزهای فکری بعنوان پدیده جهانی به منصفه ظهور رسید. چنانچه امروزه اربعین بعنوان ماندگارترین پیام ظلم ستیزی در تاریخ و انتظار موعود به مثابه آرمان گرایانه ترین ایدئولوژیک بشری، دو مولفه مکمل هستند که در صدد اصلاح جوامع انسانی بعنوان مقصد غائی و نهایی اند.

در راستای این آرمان، ایثار جان برای نجات بندگان از گمراهی الهام بخش زائران پیاده شد و اربعین را به جلوه ای از عظمت تبدیل نمود. چراکه رویکرد ایثار در مکتب عاشورا و اربعین شهادت است و شهادت حقیقتی است که در دل خود آرمان خواهی، کمال طلبی، ستم ستیزی، اعتراض به تجاوز و زیاده خواهی و تسلیم نشدن در برابر زور را نهفته دارد. (پاک نیا، ۱۳۹۴: ۲۷۰) ج.ا.ا با تکوین این خط مشی، به پرورش مکتب حاج قاسم نائل گشت. مکتب اربعینی که آرمان خواهی را به قدرت نرم منطقه تبدیل و راه آرمان طلبی را برای جهانیان هموار نمود. در واقع اجتماع مردمی اربعین شاخصه های یک جامعه آرمانی را در مقیاس محدود زمانی و مکانی برای جهانیان تصویر نمود. صفاتی که به مدد عزت طلبی، قدرت نرم محسوب شدند و با تحقق وعده های الهی و برای نجات انسان امروزی از ورطه حیرانی و نگرانی^۲، ندای انسانیت سر دادند.

مقام رهبری فرمودند:

«اسلام خود را با خواسته های آزادیخواهانه، عدالت جو یانه و استقلال طلبانه ملتها همراه ساخته است. چنانچه ماجرای امام حسین (ع) نجات بخش یکملت نیست. نجات بخش یک امت نیست. نجات بخش یک تاریخ است.»
(آیت الله خامنه ای، ۱۳۸۷/۲/۱۸)

از دیدگاه معظم له:

«امروز نظام اسلامی که زمینه ساز تمدن اسلامی است، ثمره مجاهدت و شهادت امام (ع) بوده و اربعین تکرار و پژواک آن قیام می باشد.»

(خامنه ای، ۱۳۹۵: ۱۷)

در حقیقت ج.ا.ا ضمن تأکید بر اجرای فرامین الهی، در صدد است با حفظ اسلام و دفاع از

1. Deterritorialization

2. Concern

مسلمین، (حجرات: ۹) دفاع از مظلومان، (نساء: ۷۵) دفاع در برابر استیلائی بیگانگان، (بقره: ۲۱۷) و دفاع از وحدت کشورهای اسلامی، (نهج البلاغه، خطبه ۱۹) و با بهره مندی از قدرت نرم مکتب اربعین و شهادت در نیل به اهداف انقلاب آرمان خواه الگوی بشریت گردد.

شکل شماره ۲- مراحل حرکت پیاده روی اربعین به سمت اقتدار (با تأکید بر آرمان خواهی)

۹. جهانی سازی مکتب تشیع

شیعه بعنوان یک مذهب به هیچ وجه محلی و منطقه ای نیست و از اندیشه جهانی و عام گرا برخوردار است. پس باید اذعان نمود که فقط تشیع است که مبانی نظری امید بخشی را برای برخورد با مسئله به روز کردن اسلام دارد. (فولر، ۱۳۷۷: ۳۱۱)

لذا همانطور که توسعه تشیع در ایجاد تمدن نوین اسلامی امری حیاتی به نظر می رسد، جامعیت بنیادهای فکری شیعه، عاملی بر تولید قدرت نرم خواهد بود. اقتدار شیعیان تابع پارامترهایی نظیر وحدت در مدار امامت، اطاعت از ولایت، سازمان یافتگی در ساختار سیاسی و از همه مهمتر تثبیت ماهیت اعتقادات مذهبی است. بطوریکه جهانی سازی قدرت شیعه بدون توجه به نهادینه نمودن عقائد بی معناست. گر چه در اعصار گذشته با ظهور حکومت صفوی برخی منابع قدرت ساز بر پایه هویت ارزشی تشیع، پیروان خود را به استقلال سیاسی در فلات ایران رساندند، لیکن نخستین جرقه شیعه محوری و تداعی انقلابهای مردم سالار و حق طلبانه، با

نمایش انقلاب اسلامی ایران و به رهبری حضرت امام (ره) برای جهانیان آشکار گردید. در این بین به اعتقاد برخی پژوهشگران، مبادی نظری و اعتقادات مذهب تشیع مطابقت و همسویی معناداری با برخی از نمایش ها و نمادهای اقتدار دارند. بطوریکه اینها (نمادها) با حاشیه راندن قرائت محافظه کارانه و به متن آوردن قرائت های رادیکالی یا انقلابی، تبدیل به یک ایدئولوژیک قدرت ساز شده اند. (Kramer.1984.P:211)

بی شک یکی از این تصاویر نمادین پیاده روی اربعین است که با توصیف^۱ استوار و انقلابی خود به قوی ترین کانون شیعیان جهان تبدیل شده است. بطوریکه امروزه نظام اسلامی بیش از هر زمان دیگری با نهادهای سازی تشیع در بستر اربعین و با اتکاء به نیروی عمیق زائران پیاده، به سازمان دهی جهانی شیعه توفیق یافته است. بطوریکه قدرتمندان و حاکمان مخالف و زورگو نتوانند در این تشکیلات نفوذ یافته و اثر گذار باشند.

شاید بتوان اذعان نمود که سیاست خارجی ایران در تحکیم روابط با احزاب شیعه مانند حزب الدعوه، مجلس اعلای عراق و جریان صدر در عراق، حزب الله لبنان و حمایت از جنبش شیعیان بحرین در راستای چنین نهادهای سازی بود که در ژئوپلیتیک^۲ خاور میانه^۳ و با الگوی اربعین به تولید قدرت رسید.

چنانچه آورده اند: ج.ا.ا با بهره گیری از ظرفیتهای مذهبی اماکن مقدس، در قالب بازسازی حرم ها، تاکید بر گردهمایی های مذهبی مثل اربعین و استفاده از رسانه های فرا مرزی خود، همچون العالم و پرس تی وی، ضمن توسعه دیپلماسی فرهنگی، نفوذ هویتی خود و شیعیان منطقه را افزایش داد. (Malaney.2017:5-6)

بطوریکه فزونی قدرت نفوذ شیعه احساس خطر غرب را برانگیخت و تلاش مضاعف استکبار و دشمنان را باعث گردید. لذا سردمداران غربی در صدد قرار گرفتند تا اسلام و در رأس آن شیعه را عامل تفرقه و دشمنی میان ملتها معرفی کنند. آنان وانمود کردند که پیروان این مذهب در حال سرخورده شدن و رها کردن دین خویش هستند. چنانچه غرب طی سال های اخیر با برجسته سازی جایگاه تروریستی گروهک داعش ادعا می کرد که اسلام در حال انزوا و مطرود

1. Description
2. Geopolitic
3. Middle - East

شدن در جغرافیای محدود به خود است. اما راهپیمایی چند میلیونی اربعین نشان داد که اسلام در مراحل بالندگی است. نه تنها منزوی نیست، بلکه در کشوری که بیش از سایر کشورها با دو مقوله خطرناک اشغال نظامی غرب و تروریسم جهانی دست به گریبان است، فدائیان بیشتری دارد. (گلی زواره ای، ۱۳۹۳: ۱۷۰)

بعلاوه ژئوپلیتیک^۱ شیعه که در اثر نفوذ اربعین و از پیوند سه عنصر جغرافیا، سیاست و قدرت در نظام جهانی حاصل شده است، سرمایه بزرگی است که هم بازدارنده است و هم پیش برنده. بازدارنده تهاجمات سبعانه و براندازانه دشمنان و پیش برنده ارزشها و موقعیت مرکزی ژئوپلیتیک شیعه، که بدرستی در جوامع دیگر ام القری می خوانند. (Nasr, 2004, p.67)

بنابراین باید گفت که پیاده روی اربعین توانست با بین المللی کردن ۲ قدرت شیعه، به نتایجی چون:

بر هم زدن توازن استراتژیکی منطقه ای برخلاف نظریه پردازی دشمنان و معاندان.
 تامین پرستیژ بین المللی برای شیعه (و انقلاب اسلامی)
 اتکای محور مقاومت به رویدادهای سمبلیک شیعه (اربعین)
 ایجاد شور انقلابی برای مبارزه با استکبار
 بالا بردن سطح توانایی شیعه در معادلات جهانی
 به منصفه ظهور رساندن ظرفیتهای تفکر انقلابی مراجع، نائل گشته و قدرت نرم ج.ا.ا را تضمین نماید.

اربعین مرزهای جغرافیایی را در هم نوردید. وحدت را در عین کثرت تجلی داد و از مکتب تشیع، جغرافیایی به وسعت جهان وطنی و تاریخی به ادوار تمدن اسلامی بوجود آورد.

نتیجه گیری

پدیده اربعین صرفاً ناظر به گذشته نبوده و با هویت بخشی و نیز جهت دهی عناصر تمدن ساز اسلامی، تحولات آینده را در منطقه و جهان نشانه گرفته است. لذا جمهوری اسلامی ایران ضمن تبعیت از هویت دینی و در تامین منافع ملی، از ظرفیت بی نظیر پیاده روی اربعین به

1. Geopolitics

2. Internationalization

مثابه قدرت نرم بهره برده و به مقاصد فرا ملی هم نائل می گردد. چرا که در دنیای کنونی، همگرایی فرهنگی و گفتمان تمدنی تعیین کننده قدرت نهایی است و لذا مولفه های تمدنی اربعین معتبرترین منبع قدرت نرم می باشند.

ضمناً استفاده از قابلیت های ژئوپلیتیک و به ویژه ژئوکالچرال در همایش اربعین، توازن استراتژیک منطقه ای را برخلاف معادلات تعیین شده غرب رقم زد و ایران با مرجعیت رهبری، بعنوان حامل باورها و عامل ارزش ها، توانمندی های منبعث از امتداد تاریخی اربعین را به منصف ظهور جهانیان رساند. بطوریکه تلاش در جهت تشکیل جامعه آرمانی با نهادینه سازی خود باوری و عزت بخشی به امت اسلامی، از دستاوردهای تمدن زایی محسوب گردید که از برای ایجاد قدرت نرم موثر واقع شدند. بعلاوه تداوم ارزشهای فطری در این حرکت مردمی به بیداری اسلامی و افشای سیاستهای ظالمانه و ضد انسانی امریکا و همپیمانان مخاصم اش در منطقه غرب آسیا انجامید.

باید افزود یکی از نتایج بین المللی چنین کارآیی هایی که محصول حرکت عظیم اربعین هستند، پیدایش یک پرستیژ فرا مرزی برای جمهوری اسلامی ایران است. اعتباری که راه را بر نفوذ دشمنان مخاصم و ایادی غرب بست. توطئه های خصمانه و مغرضانه آنان را خنثی کرد و قدرت بازدارندگی را دو چندان نمود.

بطوریکه در سالهای گذشته قدرت نرم اربعین ضمن زمین گیر کردن گروه های تکفیری، به اسلام هراسی و شیعه گریزی خط بطلان کشید و نشان داد که اسلام نه تنها در انزوا نیست، بلکه حیات تمدنی آن در اوج شکوفایی و بالندگی قرار دارد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. ابراهیم نژاد، محمد رضا و پور عباس، محمد (۱۳۹۶). «واکاوی مفهوم تمدن نوین اسلامی با رویکرد معناشناختی»، دو فصلنامه پژوهش های تمدن نوین اسلامی، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۱۳-۳۶.
۳. افتخاری، اصغر (۱۳۸۷) انقلاب اسلامی و امنیت ملی، درآمدی بر تحول گفتمانی، راهبرد امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران، گفتارهایی درباره انقلاب اسلامی ایران، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۴. انتظاری، علی (۱۳۹۶) زیارت اربعین در جهان قطبی شده، چکیده مقالات دومین همایش بین المللی اربعین، کربلا: دانشگاه جامع کربلا و دانشگاه علامه طباطبایی، صص ۶۱-۵۸.
۵. بابایی، حبیب الله (۱۳۹۴). «مدنیت و معنویت اربعین»، مجموعه مقالات مدنیت، عقلانیت، معنویت در بستر اربعین، تهران: سوره مهر، صص ۵۳-۴۳.
۶. بذرافکن، مجید و جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۹۱). بیداری اسلامی و جنبش اسلامی در خاور میانه، بیداری اسلامی در نظر و عمل، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۷. بشیر، حسن (۱۳۹۰). تعزیه، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
۸. بیکی، مهدی (۱۳۸۹). قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی لبنان)، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۹. پور طاهر زرعی، محمد تقی (۱۳۹۱). قدرت نرم در اندیشه امام خمینی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع).
۱۰. تو این بی، آرنولد (۱۳۷۶). بررسی تاریخ تمدن، ترجمه محمد حسین آریا، تهران: انتشارات امیر کبیر.
۱۱. تیلی، چارلز. (۱۳۹۴). رژیم ها و چننه ها، مترجم علی مرشدی زاد، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
۱۲. جان احمدی، فاطمه (۱۳۸۸). «انگاره های فرهنگی عاشورا و فرهنگ سازی انقلاب اسلامی»، مجموعه مقالات دومین کنگره عاشورا پژوهی، تهران: سازمان اوقاف و امور خیریه.

۱۳. جمالی، جواد (۱۳۸۹). «تأثیر پذیری قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران بر انقلاب های عربی»، فصلنامه عملیات روانی، سال هفتم، بهار و زمستان، شماره ۲۸.
۱۴. حسینی خامنه ای، سید علی، مقام معظم رهبری (۱۳۹۵). جاذبه حسینی، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ دوم.
۱۵. خانی، ابراهیم (۱۳۹۵). «آئین اربعین به مثابه قدرت نرم جهان اسلام»، مجموعه مقالات دومین همایش بین المللی لقاء الحسین، ج ۴، تهران: دانشگاه امام صادق.
۱۶. خمینی، سید روح الله (۱۳۸۹). صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۷. درودیان، محمد جواد (۱۳۹۷). «منظر معنوی رویداد پیاده روی اربعین حسینی»، مجله علمی منظر، دوره ۱۰، شماره ۴۵.
۱۸. دورکیم، امیل (۱۳۸۳). صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.
۱۹. ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۸۱). «جایگاه شعائر مذهبی در حدکت احیای دینی امام خمینی (ره)»، فصلنامه حضور، شماره ۳۹.
۲۰. رستمی، حیدرعلی (۱۳۸۸) نقش قیام عاشورا و انتظار موعود در تداوم و پویایی فرهنگ تشیع، مجموعه مقالات دومین کنگره سراسری عاشورا پژوهی، سازمان اوقاف و امور خیریه.
۲۱. رضوی زاده، ندا (۱۳۹۶). «ادراک و تجربه زیستی زائران پیاده ایران در اربعین»، فصلنامه مطالعات اجتماعی در ایران، زمستان، دوره ششم، شماره ۴.
۲۲. زارع خورمیزی، محمدرضا (۱۳۹۴). «اربعین های خونین»، مقالات پژوهشی اربعین، ج ۱، تهران: نشر مشعر.
۲۳. زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۶۹) کارنامه اسلام، تهران: امیرکبیر.
۲۴. زمانی، حسین (۱۳۹۲). بازشناسی مفهوم زیارت، تهران: آوند نشر.
۲۵. ستوده، محمد (۱۳۸۷). «جهانی شدن و همگرایی کشورهای اسلامی»، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۴۲.
۲۶. سعیدی، روح الامین (۱۳۹۱). بیداری اسلامی: طراحی یک چارچوب نظری، بیداری اسلامی در نظر و عمل، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲۷. شرف الدین، سید حسین (۱۳۹۴). «واکاوی راهپیمایی و گردهمایی اربعین»، مجموعه

۲۸. مقالات مدنیت، عقلانیت، معنویت در بستر اربعین، تهران: سوره مهر، صص ۹۷-۱۰۷.
۲۹. شمال نسب، سوسن (۱۳۹۴). «مکتب تکفیر و مکتب اربعین»، فرهنگ اسلامی، شماره ۳۰، دی ماه.
۲۹. شهرام نیا، امیر مسعود و دیگران (۱۳۹۱). «واکاوی مفهومی قدرت نرم و راهکار ایران در قبال آن»، مجله دانش سیاسی و بین الملل، سال اول، شماره یکم، صص ۷۱-۸۸.
۳۰. شیخ الاسلامی، محمد و شمس آبادی، علی (۱۳۹۶). «چیستی دیپلماسی زیارت و ظرفیت های ایران»، فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین المللی، دوره ۹، شماره ۳.
۳۱. عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۸۴). مبانی اندیشه سیاسی اسلام، تهران: پژوهشگاه فرهنگ اندیشه اسلامی.
۳۲. فولر، گراهام (۱۳۷۸). قبله عالم ژئوپلیتیک ایران، ترجمه عباس مخبر، تهران: نشر مرکز، چاپ دوم.
۳۳. قندی، سید محسن و شکوری، میثم (۱۳۹۵). «شهر اربعین، رهیافتی نو به مفاهیم آرمان شهر شیعی»، مطالعات مهدویت، سال اول، شماره ۲. پاییز و زمستان.
۳۴. گلسی زواره، غلامرضا (۱۳۹۳). «اربعین حسینی در آثار و انظار علما»، مجله فرهنگ زیارت، سال پنجم، تابستان و پاییز، شماره ۱۹.
۳۵. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۶). جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۳۶. گیویان، عبدالله و امین، محسن (۱۳۹۶). «محبت و هویت در آئینه نمایش جهانی اربعین»، مطالعات ماهیت، کارکردها و ساختارهای پیاده روی اربعین از منظر ارتباطات آئینی، دین و ارتباطات، دوره ۲۴، شماره ۲.
۳۷. محمدی سیرت، حسین (۱۳۹۵). اربعین منسک اجتماعی در قواره ای تمدنی، ظرفیت ها و زیر سیستم های تمدنی»، مطالعات مسجد و مهدویت، شماره دوم.
۳۸. مرادی کلارده، سجاد (۱۳۹۵). دیپلماسی عمومی و ظرفیت های پیاده روی اربعین، اندیشکده راهبری تبیین.
۳۹. مندراس، هانری (۱۳۸۴). مبانی جامعه شناسی، ترجمه باقر پرهام، تهران: امیر کبیر.
۴۰. موسوی، سید محمد (۱۳۹۵). «تاثیر برگزاری مراسم پیاده روی در کشور و افزایش شور بین مردم و نقش سازنده آن بر روی تربیت نسل ارزشی کشور»، فصلنامه مطالعات روانشناسی

- و علوم تربیتی، سال اول، شماره ۳.
۴۱. میکل، آندره و هانری لوزان (۱۳۸۱). اسلام و تمدن اسلامی، ترجمه حسن فروغی، تهران: سمت، جلد ۲.
۴۲. نای، جوزف (۱۳۸۳). کاربرد قدرت نرم، ترجمه محسن روحانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۴۳. ولایتی، علی اکبر و همکاران (۱۳۹۲). تقویم تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، تهران: امیر کبیر، چاپ چهارم، جلد ۱.
۴۴. هرسیچ، حسین (۱۳۹۰). «تجزیه و تحلیل ویژگی های مبانی و مولفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال اول، شماره ۳.
45. Kramer, Martin (1984), "Shia, Resistance And Revolution, Middle Eastern Studies, Vol.25, No.2
46. McIntosh, Ian s (Ed by) (2017), on the Gblal Stage in The many voices of Pilgrimage and
47. Nasr, V., 2004, Reginal Implications Of Shia Reveival In Iraq, Washington Quarterty, Vol 27, No32, pp.67-84
48. Nikjoo, Adel; Razavi zاده, Neda; Di Giovine, Michael A. (2020) "What Draws Shia Muslims To An Insecurse.
49. Nye, joseph, s (2006), Soft Power. Columbia: University Press.
50. reconciliation, Wallingford Oxforshire, Boston, MA: CAI.